

En 'original' kopi – om portrættet af Hertug Ulrik på Gammel Estrup

Af stud.mag. i kunsthistorie Morten la Cour

I kapelgangen på Gammel Estrup har der siden 1932 hængt et helfigursportræt i legemsstørrelse af Christian IV's søn hertug Ulrik (1611-33). At den portrætterede i sig selv har en spændende og fængslende historie, er der ingen tvivl om, men kigger man nærmere på den historie, der ligger bag selve maleriet og dets tilblivelse, kan man få et interessant indblik i dansk museumshistorie, eller mere præcist et stykke af Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slots historie.

Hertug Ulrik (1611-1633) biskop Schwerin, kursachsisk general. Malet af Anton Dorph 1901.olie på lærred, 196 x 115 cm. Foto: David Slater, Gammel Estrup. Tilhører Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, inv.nr. A 1165 og er deponeret på Gammel Estrup.

Natten mellem den 16. og 17. december 1859 nedbrændte Frederiksborg Slot, og helt fra starten fungerede brygger J.C. Jacobsen som en af de største bidragsydere i forbindelse med slottets genrejsning. Langsomt modnedes den idé i hans hoved, at slottet kunne bruges til andet og mere end kongebolig, for hvad Frankrig havde på Versailles og Sverige på Gripsholm, manglede vi i Danmark. Allerede før branden havde slottet været hjemsted for kongens portrætsamling, så hvad var mere nærliggende end at bygge videre på netop den tradition og lade slottet indrette som et nationalt portrætgalleri?

Den 5. april 1878 oprettedes Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, og fra februar 1882 fik publikum for første gang adgang til museet. En stor del af det besete var nogle af de genhusede værker, der var blevet reddet ved branden, samt de historiemalerier, som Jacobsen havde ladet udføre af datidens kendte malere i sin iver efter at illustrere danskernes glørværdige historie:

„Et samliv med Fortidens Minder vækker og uddanner Folkets historiske Sans og styrker dets Bevidsthed om, at det har haft andel i Menneskehe-

Otto Haslunds portræt af prinsesse Christine udført efter Holbeins original i 1892. Olie på lærred, 182 x 86 cm. Tilhører Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, inv. nr. A 603.

*dens almindelige Kulturudvikling og dermed dets Erkjendelse af de Pligter, som denne Arv fra Forfædrene paalægger de nulevende og de kommende Slægter, - og en saadan Bevidsthed og Erkjendelse vil ikke undlade at styrke Folkets Selvfølelse og moralske Kraft, hvortil et lille Folk som vort i høj Grad trænger“.*¹

Det sidste skal ses i lyset af Danmarks triste skæbne i de foregående år. Nederlaget til tyskerne i 1864 kostede os hertugdømmerne, og det var blot kulminationen på et århundrede med katastrofer. Allerede i 1807 og 1814 mistede vi henholdsvis flåden til englænderne og Norge til svenskerne, så efter 1864 synede Danmark vitterlig ikke af meget på verdenskortet.

Så meget desto større grund var der til at styrke danskernes selvværd, og om ikke andet kan det i hvert fald konstateres, at Jacobsens billedprogram i den grad manifesterede sig i danskernes bevidsthed. De færreste mennesker er den dag i dag, over hundrede år senere, ubekendte med f.eks. Otto Baches billede af de sammensvorne, der rider fra Finderup Lade efter mordet på Erik Klipping.

Men et var historiemalerier og de genhusede portrætter. Frederiksborg er et stort hus, og Danmarks historie er lang, så der forestod et stort arbejde med indsamling af genstande. Man begyndte systematisk at købe ind på auktioner, og hvor man ellers kunne komme i berøring med effekter, der ville egne sig til museet. Frederiksborgmuseet blev hverken dengang eller i dag betragtet som et egentligt kunstmuseum. Det var maleriets/portrættets indhold, der var det

væsentlige, så derfor kunne 'nutidige' kopier af ældre værker være lige så gode som de 'originale'.

På den baggrund opstod den 'kopivirksomhed', der vedblev at eksistere i hele museets barndom. Havde man ikke mulighed for at erhverve et portræt af denne eller hin historiske dansker, lod man en maler udføre en kopi af et allerede eksisterende portræt, hvor det nu end måtte befinde sig i verden. Således kunne Otto Haslund i 1892 aflevere en kopi af Hans Holbeins berømte portræt af Christians II's datter Christine. Billedet var dengang ejet af hertugen af Norfolk og fremstod meget mørkt, og sådan kopierede Haslund det. Som en interessant tilføjelse til historien solgtes det originale maleri i 1909 til National Gallery i London og gennemgik siden en rensning, og derfor fremstår Frederiksborgs kopi den dag i dag mørk og grumset, mens originalen brillerer med sin flotte, lysende turkise baggrund.

Det er nemt at forestille sig, hvordan det måske udelukkende var kunstnere med pekuniære problemer, der påtog sig disse mindre interessante kopieringsopgaver, men ved nærmere eftersyn forholder det sig mærkeligt nok helt anderledes. Et af museets jævnligt publicerede malerier forestiller Kirsten Munk samt fire af hendes børn med Christian IV [se næste side]. De færreste betvivler, at de kigger på originalmaleriet, men faktisk er billedet malet omkring år 1900, og altså ca. 270 år efter at Jacob van Doordt færdiggjorde sit, der hænger på Wedellsborg, og som de færreste har set. Kopisten hed i dette tilfælde Erik Henningsen, der absolut ikke led nogen nød økonomisk. I dag er

enkelte af hans billeder nok mere kendte end han selv; tænk blot på den tørstige tuborgmand, der stadig er synlig i gadebilledet. Den gang som i dag solgtes hans billeder for formuer, og førnævnte Otto Haslund havde også en succesfuld virksomhed, så hvorfor vælge disse mere pedantiske opgaver?

Selv Kristian Zahrtmann leverede kopier til Frederiksborg, men opnåede dog den tvivlsomme ære at få en af disse forkastet. Ironisk nok var der tale om en kopi efter det nok mest berømte portræt af Christian IV's datter Leonora Christine; et helfigurportræt af Karel van Mander, der hang på Rosenholm i Østjylland. Ironisk, fordi Leonora Christine var den kvinde, og figur i det hele taget, der kom til at fylde mest i Zahrtmanns kunst og liv. I stedet blev det selv samme Otto Haslund, der leverede det godkendte resultat. Siden har de to værker dog byttet plads, og Rosenholm har nu Haslunds kopi hængende, mens van Manders original fra 1640'erne befinder sig på Frederiksborg.

Måske kunne netop Zahrtmanns eksempel være en del af forklaringen på ovennævnte spørgsmål. Kunstnere har igennem århundreder haft tradition for at kopiere foregående mestre som en del af deres uddannelse. Senere i livet blot som inspiration eller som et led i forarbejdet til hans egne kompositioner. Som et glimrende eksempel på det sidste, kan det nævnes, at Zahrtmann endte med at beholde sin forkastede kopi hele livet igennem, og siden brugte den både i forbindelse med sine egne Leonora-fremstillinger, samt hængte det på en æresplads, når han hvert år

Erik Henningsens kopi efter Jacob van Doordts maleri på Wedellsborg. Kirsten Munk og hendes børn. Originalen fra 1623. Olie på lærred 200 x 190 cm. Tilhører Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, inv.nr. A 1166.

fejrede hendes fødselsdag. Yderligere har det for en dreven kunstner været en nem venstrehåndsopgave, man kunne udføre ved siden af sine egne opgaver, og så blev man oven i købet betalt.

I 1901 modtog maleren Anton Dorph af Frederiksborgmuseet 1.500 kr. for at have udført en kopi af et helfigursportræt af Christian IV's søn hertug Ulrik; det portræt, der indleder denne artikel og er artikelens egentlige udgangspunkt.

På Frederiksborg hang indtil branden 1859 et stort portræt af hertug Ulrik malet af den i dag temmelig oversete, næsten glemte polskfødte Bartholomäus Strobel (1591-?). Tragisk nok var portrættet, der fortæres af flammerne, tilsyneladende hans eneste værk med tilknytning til Danmark. Strobel tilbød portrættet af den afdøde hertug til Christian IV, der købte det og ophængte det på et af sine slotte. Siden fandt det anvendelse som forlæg for en masse samtidige kopier og replikker i forskellige udformninger. Af disse er et af særlig interesse for denne artikel; nemlig en version, der befinder sig på Gavnø. Dette er med stor sandsynlighed udført i 1643 af maleren Karel van Mander (ca. 1609-1670), der netop samme år modtog betaling for to portrætter af hertug Ulrik til henholdsvis hertug Frederik (den senere Frederik III) og Christian IV's elskerinde, Vibeke Kruse. Det er nærliggende at antage, at det ene af disse billeder siden er havnet på Gavnø. Når van Manders navn er knyttet til kopien, skyldes det ikke kun ovenstående levering til medlemmer af kongehuset, men en lang række kraftige indicier, der dog ikke skal gennemgås her.²

Da Frederiksborgmuseet skulle bruge en afbildning af hertug Ulrik, faldt valget på Gavnøs helfigursportræt, og maleren, der blev sat til at løse opgaven, hed Anton Dorph (1831-1914). I dag nok mest kendt gennem utallige albertavler rundt om i hele landet. Den 2. februar 1901 sender museet en anmodning til baron Reedtz-Thott på Gavnø om tilladelse til at lade portrættet sende til Charlottenborg, hvor kopieringen vil finde sted under tilsyn af professor Vermehren. Frederik Vermehren var siden 1873 professor ved Kunstakademiet og altså stedets øverste kunstneriske myndighed, og derfor altså også den ansvarlige, der stod som formidleren og bindeleddet mellem museet og den egentlige praktiske opgave; nemlig udførelsen af kopieringen.

Den 16. februar svarer baronen;

"Det skal være mig en Glæde at opfylde Bestyrelsen for Museet paa Frederiksborgs Ønske at tillade at det i min besiddelse vaerende Portrait af Prinds Ulrik bliver Copieret til Museet, og jeg skal drage omsorg for at det snart bliver sendt til Hr Professor Vermehren."

Den 16. april 1901 kunne Vermehren melde til museet, at maleriet samme dag var vel ankommet fra Gavnø, men Charlottenborg har åbenbart ikke ligefrem bugnet af malerstuer, for;

"...- Blot vi nu havde et rum, hvor Dorph kunde kopiere det!"

Til det ønske foreslog museet den 18. april følgende muligheder; Prinsens Palæ, Rosenborg eller Frederiksborg.

På mirakuløs vis besøgte Frederiksborg året før branden af de to malere F.C. Lund og Heinrich Hansen, der begge udførte en mængde interiørskildringer fra stedet. Disse skulle efter branden komme til at spille en betydelig rolle i forbindelse med genopbygningen og rekonstruktionen af det gamle slot. Derudover fandt begge malere også tid til at gengive en stor del af portrætterne på væggene i form af både tegninger og olieskitser. I nogle tilfælde de eneste vidnesbyrd, vi i dag har, om nogle af de værker, der forsvandt ved branden. Her er det F.C. Lund, der på et løst stykke lærred har skitseret Strobels portræt af hertug Ulrik.

F.C. Lund; hertug Ulrik, olie på lærred 30,8 x 22,5 cm. Betegnet F. Lund Frederiksborg 22. juni 1858. Tilhører Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, inv.nr. A 5030.

Derefter findes der ikke mere korrespondance, så hvor Dorph rent faktisk endte med at foretage kopieringen, og hvor lang tid det tog ham, kan man kun gisne om. Under alle omstændigheder kunne han aflevere maleriet til museet samme år og få sine 1.500 kr. Frederiksborgmuseet har åbenbart været tilfreds, for ifølge Dorphs egenhændige værkfortegnelse leverede han yderligere to små kopier af et par Abraham Wuchters portrætter allerede det følgende år.

Dorphs kopi får dog ikke lov at overleve længe i udstillingen på Frederiksborg, for som tidligere nævnt finder man det allerede i 1932 på Gammel Estrup. Både den gang og i dag har de to museer et tæt samarbejde, og maleriet af hertug Ulrik er absolut ikke det eneste stykke inventar på Gammel Estrup, der har sit oprin-

delige hjem i Hillerød, og måske heller ikke det mest interessante, men det er et fascinerende eksempel på, hvordan klassiske reproduktioner er blevet fremstillet igennem århundreder.

Siden har kvalitet dog overhalet kvantitet, og i de tilfælde hvor et originalt portræt er dukket op på kunstmarkedet, har det i flere tilfælde erstattet kopien og gjort denne overflødig. Således kan man i dag på Frederiksborgmuseets magasiner opleve det besynderlige at have flere forskellige versioner af Sebastien Bourdons portræt af Corfitz Ulfeldt stirrende ned på en, mens man i selve samlingen kan opleve originalen, der har henvist de andre til evig glemsel. Enkelte er dog mere heldige. De er blevet deponeret ud og hænger rundt omkring i landet, f.eks. på kaserner, kommunekontorer og på museer, som i dette tilfælde Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.

Litteratur

Bligaard, Mette (red.), *J.C. Jacobsen og Frederiksborg*, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, 1997.

Eller, Povl, *Kongelige portrætmalere i Danmark 1630-82*, København 1971.

Breve vedr. A 1165 i arkivet på Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot.

Diverse materiale fra Anton Dorph arkivet tilhørende Statens Museum for Kunst.

Noter

- 1 Aktstykker vedrørende Carlsbergfondet og Det Nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg 1876-1888, København 1894. Her dog citeret fra; Bligaard, Mette, "J.C. Jacobsen og Frederiksborg" i Bligaard, Mette (red.), *J.C. Jacobsen og Frederiksborg*, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot 1997, s. 25.
- 2 Se en grundig uddybning hos: Eller, Povl, *Kongelige portrætmalere i Danmark 1630-82*, København 1971, s. 112ff.